

Naštěstí/bohudík častější jsou v h o d n á uplatnění stylisticky příznakových slůvek – vezměme jako příklad takové stran („ohledně, co se týče“):

– *K nepříznivé zprávě stran řádění vši jsme před nedávnem připojili i jednu zprávu dobrou* (Večerní Praha 25.9.92, *Jak na vši, se ví*).

– *A co zjistila meteorologická služba stran počasí?* (ČRo Praha, 5.10.92, Dobré jitro)

(Sl. 30, LtN č. 44/92)

Jakýkoli(v)

Stále častěji se ve výrocích politiků i publicistů setkáváme se zvláštním užitím výrazu *jakýkoli(v)*:

– *Nezískali jsme jakékoliv informace o akcích* (ČT I, 11.4.94, Události).

– *Jakékoliv spojení nebylo možné* (ČRo 9.4.94, Zápisník zahraničních zpravodajů). – A podobně: *nevidím jakýkoliv důvod k obavám; jakékoliv změny územněsprávního uspořádání nemohou probíhat mimo půdu zákonodárného sboru; nemáte jakékoliv právo mi něco vytýkat; neštíteli se jakýchkoli podvodů; tato banka nebude mít jakékoliv problémy...* atd. atp.

Bylo by laciné, kdybychom takováto vyjádření připisovali pouze a jed-
noznačně vlivu anglického *any*. Tento vliv tu nepochybně je přítomen, ale stejně dobře (a popř. zároveň) mohou existovat i jiné příčiny.

Především ovšem musíme vědět, proč jsou uvedená užití sporná. – Vý-
raznou významovou složkou neurčitého zájmena *jakýkoliv* je zdůraznění libovolnosti, pokud jde o vlastnosti, kvalitu; tento výraz znamená vlastně něco jako *libovolně* – co do vlastností – každý. Významová složka zdů-
razněné libovolnosti odlišuje *jakýkoliv* od „prostého“ *každý*: *přijmu jaké-
koliv zaměstnání* není přesně totéž co *přijmu každé zaměstnání*. Použitím *jakýkoliv* výslovně klademe důraz na to, že si vůbec nebudeme vybírat, že je nám lhostejné, o *jaké* zaměstnání půjde, prostě že přijmeme libovolné zaměstnání. – Jestliže však použijeme *jakýkoliv* ve větě s tzv. úplným (totálním) zápořem (*Nezískali jsme jakékoliv informace...*), významový rys libovolnosti ustupuje do pozadí a *jakýkoliv* se ztotožní se záporným *žádný* (= *nezískali jsme žádné informace*). A my se tak vlastně prohřešujeme proti zákonu dvojí negace v češtině, neboť neuskutečňujeme tzv. zápo-
rovou shodu (po záporném slovesu se vyžaduje převedení výrazů jako *někdo, něco, všechno, každý, vždy, všude...* v podoby záporné: *nikdo, nic, žádný, nikdy, nikde...*). Problém je v tom, že *jakýkoliv* záporně neexistuje. A jestliže autoři přesto v „totálně záporných“ větách *jakýkoliv* uplatňují, může to být kromě zmíněného vlivu angličtiny i proto, že v něm přece jen pociťují onu složku zdůrazněné libovolnosti, popř. prostou schopnost zdů-

razňovací (*Nezískali jsme jakékoliv informace* = „byť by byly co nejmenší, vůbec v žádné kvalitě...“). A naopak – ve srovnání s *jakýkoliv* – se samotné *žádný* (*Nezískali jsme žádné informace*) může zdát bezvýrazné a zároveň příliš strohé, přímočaré, kategorické, absolutní; zkrátka nedostává se mu toho kyženého (změkčujícího, „zlidšťujícího“) rysu libovolnosti... – Tak si to možná ti novátorští autoři vykládají; ale stejně by se mělo s kladným výrazem *jakýkoli(v)* ve větách se záporným slovesem šetřit.

(Sl. 72, LtN č. 18/94)

Potíže se zájmenem svůj

V Mladém světě (č. 25/92, *Gruppentext*) jsme si přečetli tuto větu:

– *Hovořil jsem nedávno se spolumajitelem restaurace U kalicha Tomá-
šem Töpferem, který se odhodlal k riskantnímu kroku: do své restaurace,
která proslula v minulých dobách jako turistická atrakce srovnatelná bez-
mála s pražským orlojem, mu skupina nesmí vkročit.*

Ještě dokonalejší, téměř neuvěřitelný doklad dvojznačného užití zájme-
na *svůj* poskytl noticka v Lidových novinách ze 7.3.92 s názvem *Odvolá-
ní z funkce*:

– *Vrchní velitel ozbrojených sil SNS Jevgenij Šapošnikov ve čtvrtek od-
volal ze své funkce velitele divize strategického letectva Michaila Baškiro-
va.*

Snadno si lze vysvětlit, jak ty chyby mohly vzniknout. Autor prvního výroku změnil, aniž si toho všiml, v průběhu věty její podmět, a tudíž nedokázal dodržet základní pravidlo (**zvratné přivlastňovací zájmeno svůj přivlastňuje podmětu dané věty**). V druhé větě zase zřejmě došlo k pod-
vědomému zkřížení formulací „byl odvolán ze své funkce“ a „velitel ho odvolal“. Výsledky jsou tu vskutku žertovné: skupina turistů nesmí vkročit do své restaurace, velitel odvolal jiného velitele ze své funkce.

Nápravu, která se nabízí – výměna zájmena *svůj* za náležité *jeho* – je možno provést jen v prvním případě. V druhém případě je nezbytná i změna slovosledu: nemůžeme říci *Vrchní velitel J. Šapošnikov odvolal z jeho funkce velitele divize M. Baškirova*, nýbrž *...odvolal velitele divize M.B. z jeho funkce*. Nejprve musíme příslušnou osobu i její funkci představit, a pak teprve můžeme uplatnit zvratné přivlastňovací zájmeno; i v tomto směru byla inkriminovaná věta pochybená.

Nejjednodušším způsobem nápravy (a obecněji: nejjednodušším způso-
bem, jak se vyhnout chybě, nejsme-li si „jistí v kramflecích“), by bylo prosté vypuštění zájmena (nepoužití zájmena vůbec): *...který se odhodlal*

k. riskantnímu kroku: do restaurace... mu skupina nesmí vkročit.; vrchní velitel... odvolal velitele divize... z funkce.

(Sl. 15, LtN č. 27/92)

Necelého půl miliónu versus téměř půl miliónu

Sešly se nám dva obdobné příklady, které názorně ukazují, že ani užívání výrazů pro přibližnost by nemělo postrádat přesnost. – Víme, že kupónové privatizace se účastní více občanů, než se očekávalo. Proto nás překvapila tato formulace:

– ...k 29. únoru se zaregistrovalo necelých 8,5 miliónů čs. občanů (Týdeník Televize č. 12/92, str. 3).

Podobné (obrácené) užití je v Týdeníku Rozhlas (č. 16/92) v článku *Průběžná zpráva ke kontu Míša*:

– *Nejdříve musím opravit mylnou informaci..., že na kontu Míša chybí už jen 10 miliónů korun. (...) Samozřejmě že to pravda nebyla! Na kontě chybí necelých 19 miliónů korun. (Je spravedlivě připojit i další vyjádření o přibližně 19 miliónech z téhož článku – ta už jsou v pořádku: – ...ve skutečnosti chybí téměř 19 miliónů; – ...chybí ještě asi 19 miliónů Kčs.)*

V obou případech jsme na místě *necelých miliónů* očekávali *téměř... miliónů* (...zaregistrovalo se téměř 8,5 miliónu čs. občanů; na kontě chybí téměř 19 miliónů korun) nebo obdobné vyjádření kladné přibližnosti (např. ono *ještě asi*). *Necelých...* má spíše záporné znaménko: vyvolává dojem jistého zlehčení, „shození“ – avšak záměrem autorů tu byl samozřejmě pravý opak. Místo nehodícího se *necelých...* by se paradoxně mohlo říci *celých...* (což se běžně užívá jakožto kladné zvýraznění velikosti sumy; odtud pak záporné *necelých* jakožto zvýraznění nepatrnosti sumy): *zaregistrovalo se celých 8,5 miliónů občanů...*

(Sl. 12, LtN č. 24/92)

Díky požáru přišli o život dva lidé?

Díky několika pilným dopisovatelkám mám k dispozici řádku dokladů na nepřilíši citlivé užívání tzv. druhotné (sekundární nebo též nepůvodní či nevlastní) předložky *díky*. Nejnázornější je tento:

– *V úterý dopoledne vznikl vinou zkratu na elektroinstalaci v dílnách Moravského divadla v Olomouci požár, díky němuž přišli o život dva lidé* (LN 13.8.92, *Hořelo v divadle*). Zdá se, že pisatel této zprávy už vůbec nepocituje spojitost předložky *díky* s podstatným jménem *dík* ve významu ‚projev vděčnosti, poděkování‘ – nepřikládá tedy předložce *díky* výlučně

kladně hodnotící smysl. Použil jí – stejně jako druhotné předložky *vinou* – k vyjádření příčiny něčeho nežádoucího. Přitom jsou tyto dvě druhotné předložky od původu vlastně významově protikladné. A takovéto zapomínání na výchozí funkci předložky *díky* – signalizovat pouze příznivé okolnosti – je dnes už zcela běžné. Samozřejmě nic proti tomu, jde-li o ironii: *Díky tobě už málem nemáme ani na tramvaj*. Následující formulace však ironicky míněny nejsou:

– *K havárii propadení stropu po betonování došlo na brněnském stavebníšti... Strop se údajně propadl díky své hmotnosti* (Lidová demokracie 13.8.92, text pod fotografií).

– *Daň obci, sužované díky koupališti průjezdem stovky automobilů, zaplatí majitelé rádi* (LN 13.8.92, *Koupání v tržních vztazích*. – Mimořádně, tenhle titul je pro svou bezděčnou dvojznačnost docela pozoruhodný, že?).

Nahradit neironické, záporné *díky* výrazem *vinou*, jak se někdy navrhuje, lze ve skutečnosti jen málokdy – svědčí o tom právě i naše příklady. Rozhodně pak to není možné třeba ve větě

– *...pozice Václava Havla ve Federálním shromáždění byla díky jeho legislativním návrhům velmi nedobrá* (Telegraf 10.7.92, *Sládek kandiduje*). – A někdy je výrazu *díky* použito až jaksi zkratově:

– *Díky vzrůstající tendenci krádeží doporučuje policie občanům...* (ČsRo Praha 3.9.92, *Dobré jitro*). Chtělo snad být řečeno něco jako: *Protože tendence ke krádežím vzrůstá, policie doporučuje občanům...*

Pozorný čtenář si v jednom z uvedených citátů jistě všiml i další „speciality“: *propadení stropu po betonování*. – *Propadnutí stropu* i třeba *propadnutí ve škole* jsou jistě *zpropadené* záležitosti, ne však *zpropadnuté...* (Sl. 26, LtN č. 38/92)

Bez toho, aby / že by versus aniž

Tak se nám z českých textů nějak vytrácí spojka *aniž*. Místo ní se stále častěji uplatňují spojení *bez toho, aby* a *bez toho, že by*, což je významově průhledné, vlastně doslovné vyjádření příslušného větného vztahu.

– *Uplatňují vůči státu pouze svá práva bez toho, aby také plnili své závazky* (LN 7.6.92). – Se spojkou *aniž* by souvětí znělo: *Uplatňují vůči státu pouze svá práva, aniž by také plnili své závazky*.

– *Proč nedat Moravě stejnou možnost bez toho, aby to narušovalo politickou jednotu státu* (Z televizní besedy, 26.2.93)? – A se spojkou *aniž*: *Proč nedat Moravě stejnou možnost, aniž by to narušovalo politickou jednotu státu?*